

Slutredovisning av Kulturrådets uppdrag

Litteratur och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritets- språken 2022–2024

KULTURRÅDET

Förord

Statens kulturråd har i uppdrag att främja nationella minoriteters och urfolket samernas kultur samt att verka för kulturens överlevnad och utveckling i Sverige. Kulturrådet har även ett brett uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. I skärningspunkten mellan dessa uppdrag ligger det stora och komplexa arbetet med läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken. Under 2022–2024 hade Kulturrådet ett särskilt uppdrag att arbeta läs- och litteraturfrämjande mot de nationella minoritetsspråken, den här rapporten är uppdragets slutredovisning.

Det finns flera anledningar till att arbetet med läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken är komplext. För det första är utgångspunkten för arbetet att dessa språk och de berättartraditioner som präglar kulturerna tidigare har blivit föremål för assimileringspolitik. Det innebär att arbetet i hög grad handlar om att återskapa förtroende, bygga upp relationer, etablera läs- och litteraturfrämjande aktörer och revitalisera språken.

För det andra är området komplext eftersom det i hög grad präglas av tillfälliga satsningar och tidsbegränsade uppdrag. Vi är flera nationella myndigheter som har uppdrag inom området samtidigt som regioner och kommuner har ett stort ansvar för att realisera rättigheterna för språkbärare i sina geografiska områden. Det innebär att det krävs en samverkan och samordning i flera led för att förutsättningar för att läsa och skriva på sitt eller sina nationella minoritetsspråk ska stärkas.

Under tiden som Kulturrådet arbetat med detta uppdrag, 2022–2024, har mycket hänt inom området nationella minoriteters och urfolket samernas kultur och språk i vår omvärld: sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset har genomförts och lämnats till regeringen, den samiska sanningskommissionen är under genomförande, utredningen om en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige har lämnats till regeringen och förberedelserna inför 250 år av judiskt liv i Sverige 2025 har påbörjats, Tjällegoachte var hedersgäst på Bokmässan 2024 och inte minst har en stor mängd böcker som skildrar nationella minoriteter och urfolket samernas liv getts ut och hittat läsare över hela världen.

För Kulturrådet har utvecklingen inom detta område direkt återspeglats i ett ökat söktryck på våra bidrag, vilket är positivt men också förtydligar vikten av en långsiktigt hållbar finansiering för läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken.

Kajsa Ravin
Generaldirektör Kulturrådet

Innehåll

Sammanfattning	4
Uppdraget och genomförandet	4
Resultat	4
Hinder och framtida behov.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Kulturrådets uppdrag	6
1.2 Bakgrund till uppdraget.....	6
1.3 Metod	7
1.4 Rapportens disposition	7
2. Att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken	8
2.1 Läs- och litteraturfrämjande åtgärder	8
2.2 Myndigheter och andra aktörer med läsfrämjande uppdrag	9
3. Genomförande av uppdraget 2022–2024	12
3.1 Kulturrådets arbete med att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024	12
3.2 Läs- och litteraturfrämjande projekt.....	16
3.3 Tjällegoathe, författarcentrum Sápmi	20
4. Sammanfattande analys.....	23
4.1 Hinder för läs- och litteraturfrämjande	23
4.2 Vägen framåt	25
Referenser	26

Sammanfattning

Uppdraget och genomförandet

Kulturrådet hade under 2022–2024 i uppdrag att arbeta med litteratur- och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Kulturrådet skulle inom ramen för uppdraget främja utgivning och spridning av litteratur på de nationella minoritetsspråken och genomföra läsfrämjande insatser.

Kulturrådet valde att genomföra uppdraget i tre övergripande delar. Vi har:

1. genomfört insatser och samverkat med andra myndigheter med syftet att stärka arbetet med läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken. Det här arbetet har i hög grad integreras i Kulturrådets ordinarie uppdrag inom läs- och litteraturfrämjande.
2. fördelat bidrag till läs- och/eller litteraturfrämjade projekt.
3. beviljat det samiska författarcentret Tjällegoathe verksamhetsbidrag för verksamhetsåren 2023, 2024 och 2025.

Resultat

Kulturrådet har ett brett uppdrag och flera bidrag inom området läs- och litteraturfrämjande, där nationella minoriteters språk och litteratur en integrerad del. Arbetet med uppdraget har bidragit till att tydligare synliggöra och samordna de olika insatser som genomförs.

Kulturrådet har under uppdragstiden genomfört en rad insatser för att utveckla det läs- och litteraturfrämjande arbetet för nationella minoritetsspråk. Vi har stärkt samverkan med andra myndigheter med uppdrag inom området, till exempel Kungliga biblioteket och Institutet för språk och folkminnen. Kulturrådet har även i samverkan med andra myndigheter lyft fram ungas röster om språk, kultur och identitet. Arbetet har lett till ett förtydligt barnrättsperspektiv i myndigheternas arbete med läs- och litteraturfrämjande. Kulturrådet har även genomfört ett antal möten, rundabordssamtal och nätverks-träffar för att öka kunskapen om utgivning av litteratur på nationella minoritetsspråk. För att stärka flerpartssamverkan har rundabordssamtal och dialoger även genomförts med regioner, kommuner och civilsamhället. Dessutom har Kulturrådet under 2024 genomfört fortbildningsinsatser för all personal på Kulturrådet inom området nationella minoriteter och urfolket samernas språk och kultur.

Inom ramen för uppdraget har cirka fyrtio läs- och litteraturfrämjande projekt delfinansierats. Projektägare har varit ideella föreningar, kommuner, stiftelser och aktiebolag. Metoder och former för läsfrämjande som har utvecklats eller använts inom projekten är till exempel biblioterapi, skrivarkurser och muntligt berättande. Majoriteten av projekten har ännu inte avslutats, men de projekt som analyserats för slutredovisningen pekar på flera olika resultat av genomförda insatser. Till exempel handlar det om hur känslan av egenmakt stärks av möjligheten att uttrycka sig och skriva på sitt minoritetsspråk, och om vikten av att dela berättelser om minoritetserfarenheter mellan generationer och synliggöra olika erfarenheter av rasism och diskriminering. Flera projekt har även riktat sig till en bredare allmänhet för att tillgängliggöra nationella minoriteters litteratur och kultur för fler.

Kulturrådet valde att bevilja det samiska författarcentret Tjällegoathe verksamhetsbidrag inom ramen för uppdraget eftersom vi såg vikten av att stärka den infrastruktur för samisk litteratur som finns i Sverige. En ambition med att ge verksamhetsbidrag till Tjällegoathe har också varit att verksamheten kan vara ett lärande exempel för hur läs- och litteraturfrämjande aktörer för de nationella

minoritetsspråken kan etableras och utvecklas. Det samiska författarcentret har under åren med verksamhetsbidraget tagit stora steg för att utveckla sin verksamhet. Tjállegohte har arrangerat skrivarkurser, skrivartävlingar för barn och unga, författarresidens, bokcirklar, skolbesök och författarsamtal över hela Sápmi. Verksamheten har även utvecklat sitt internationella nätverk och har spridit samisk litteratur till andra urfolkssamhällen. Hösten 2024 var Tjállegohte hedersgäst på Bokmässan i Göteborg vilket bidrog till att synliggöra samisk litteratur till en bredare allmänhet.

Hinder och framtida behov

Det finns flera hinder för att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken. Kulturrådet bedömer att hindren påverkar alla nationella minoritetsspråk men att det finns skillnader i hur hindren ser ut och vilka konsekvenser de får för de olika språken och språkbärarna. Ett av de största hindren är avsaknaden av stabil finansiering vilket försvårar möjligheten för långsiktiga insatser och för att aktörer som genomför läs- och litteraturfrämjande åtgärder ska kunna etablera sig och utvecklas.

Ett annat hinder är att tillgången till läs- och litteraturfrämjande insatser är ojämnt fördelad över landet, vilket gör att språkbärare har ojämlig tillgång till sina rättigheter beroende på var de bor. Området präglas på både lokal, regional och nationell nivå av tillfälliga satsningar och uppdrag. Det ställer höga krav på kontinuerlig flerparsamverkan och samordning för att använda de resurser som finns på ett effektivt sätt. Kulturrådet har tillsammans med andra aktörer tagit flera steg framåt för att utveckla samverkan, men fortsatta insatser behövs.

Att arbeta med läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken förutsätter samarbete mellan offentliga myndigheter och aktörer som tillhör de nationella minoriteterna och urfolket samerna. Under uppdragstiden har Kulturrådet tillsammans med andra myndigheter utvecklat detta arbete. För att samarbete ska möjliggöras finns stora behov av kompetensutveckling hos kulturinstitutionerna för att vi ska kunna utforma stöd- och bidragssystem som respekterar och möter de nationella minoriteterna och urfolket samernas behov och förutsättningar. Finansiering och kunskapsstöd behöver även utformas för att stärka möjligheter till egenmakt. Konkret kan det innebära att stärka infrastrukturbärande aktörer som bottnar i de nationella minoriteternas kultur. Fokus framåt kommer att ligga på att skapa hållbara strukturer som möjliggör ett fortsatt och utvecklat arbete för att stärka litteratur och läsning på de nationella minoritetsspråken.

1. Inledning

1.1 Kulturrådets uppdrag

I slutet av mars 2022 gav regeringen Kulturrådet i uppdrag att under 2022–2024 arbeta med litteratur- och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Kulturrådet skulle inom ramen för uppdraget främja utgivning och spridning av litteratur på de nationella minoritetsspråken och genomföra läsfrämjande insatser. Insatser för barn och unga var särskilt prioriterade. Regeringen avsatte totalt tio miljoner kronor för uppdraget 2022–2024.¹

1.2 Bakgrund till uppdraget

Enligt Kulturrådets instruktion ska myndigheten särskilt verka för konstnärligt och kulturpolitiskt värdefull utveckling inom verksamheter som rör samiska folkets och övriga nationella minoriteters kultur. Det finns flera lagar i Sverige som skyddar nationella minoriteters rätt till sin kultur och sitt språk.² Det offentliga - nationella myndigheter, regioner och kommuner - har ett ansvar för att nationella minoriteter får tillgång till sina rättigheter. Barn och ungas utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska särskilt uppmärksammas, både med stöd av minoritetslagen och barnkonventionen.

Som ett komplement till Kulturrådets bidrag till det fria kulturlivet finns två särskilda bidrag för nationella minoriteters organisationer och kulturaktörer, ett verksamhetsbidrag till löpande kulturverksamhet och ett projektbidrag till tidsbegränsade projekt. Syftet med de särskilda bidragen är att stödja de nationella minoriteterna och urfolket samernas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur, och att verka för att kulturinstitutioner och andra aktörer i samverkan med grupperna ska främja minoriteternas kultur och kulturarv.

Utöver dessa permanenta bidrag har Kulturrådet haft en rad tillfälliga uppdrag som rört nationella minoriteters språk och kultur. Under åren 2017–2019 hade Kulturrådet ett regeringsuppdrag att genomföra insatser för att främja utgivning och spridning av litteratur på de nationella minoritetsspråken. Under genomförandet av det uppdraget arrangerade vi rundabordssamtal med företrädare för de nationella minoriteterna och urfolket samer, förlag och litteraturfrämjande aktörer från grupperna. I uppdraget ingick det även att genomföra läsfrämjande insatser i samverkan med företrädare för minoriteten romer. Uppdraget att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024 bygger i hög grad på erfarenheter från uppdraget 2017–2019 och genomförandet har utgått från lärdomar av tidigare uppdrag.³

1. Kulturdepartementet (2022)

2. I lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk anges att det allmänna ska främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt (4 §). Språklagen (2009:600) anger att de nationella minoritetsspråken i Sverige är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska och att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja dessa språk (8 §). Därutöver ska den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket (14 §).

3. Kulturrådet (2019a)

1.3 Metod

Arbetet med slutredovisningen har utgått från två huvudsakliga frågeställningar:

- Hur har projekt och verksamheter som fått bidrag inom ramen för uppdraget arbetat och vilka möjligheter och hinder ser de i det läs- och litteraturfrämjande arbetet?
- Vilka insatser har Kulturrådet genomfört för att främja de nationella minoritetsspråken och har behov av ytterligare insatser identifierats?

I arbetet med slutredovisningen har Kulturrådets utredare genomfört intervjuer och avstämningar med medarbetare på Kulturrådet, Kungliga biblioteket (KB), Sametinget, Länsstyrelsen Stockholm och Institutet för språk och folkminnen (Isf) samt intervjuer med fem aktörer som fått projekt- eller verksamhetsbidrag inom ramen för uppdraget. En analys av samtliga ansökningar som beviljats medel inom ramen för uppdraget har genomförts. Endast ett fåtal projekt har lämnat in redovisningar när den här rapporten skrivs, därför bygger rapporteringen i hög grad på planerade insatser och insatser som genomförs just nu.

Redovisningen bygger även på lärdomar från Kulturrådets samråd med nationella minoritetsorganisationer som genomförs två gånger om året, en workshop med unga nationella minoriteter och urfolk samt en nationell nätverksträff för regioner med fokus på nationella minoriteter som genomfördes den 7 november 2024.

1.4 Rapportens disposition

Rapporten inleds med ett bakgrundskapitel som ger en översikt till kunskapsområdet läs- och litteraturfrämjande samt redogör för centrala aktörers uppdrag inom området. I kapitel 3 presenteras genomförandet av uppdraget 2022–2024 och en översikt av hur projekt och verksamheter arbetat samt de insatser Kulturrådet genomfört. I kapitel 4 summeras redovisningen med en analys av centrala hinder för att främja de nationella minoritetsspråken samt de insatser Kulturrådet identifierat att vi, i samverkan med andra, behöver arbeta vidare med.

2. Att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken

I det här kapitlet ges en kort översikt av vad ett läs- och litteraturfrämjande arbete av nationella minoritetsspråk innebär.⁴ I kapitlet ges även en kort översikt av andra centrala aktörer med uppdrag på området att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken.

2.1 Läs- och litteraturfrämjande åtgärder

Kulturrådets definition av läsfrämjande innefattar insatser som

- tar bort hinder för läsning och öppnar vägar till litteratur
- bidrar till att människor kan utveckla alla sina språk
- stärker läsarens självförtroende och läsidentitet
- ökar tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format för läsare i alla åldrar
- ger fler möjlighet till en konstnärlig upplevelse genom litteratur.⁵

För insatser som handlar om att läsfrämja nationella minoritetsspråk visar forskning och beprövad praktik att insatser inom dessa områden behöver utformas på andra sätt än läsfrämjande insatser för svenska och svensk litteratur. En central del handlar om att språken behöver revitaliseras, vilket innebär att genomföra medvetna åtgärder för att stärka språk som har förlorat talare och vars användning har försvagats. Enligt Isuf handlar språkrevitalisering om att återuppliva språkets uttrycksmedel, såsom talgenrer, ordförråd, grammatisk struktur och uttal. Språkrevitalisering och läsfrämjande går hand i hand, eftersom fler läsare bidrar till att revitalisera ett språk. Samtidigt behöver läsfrämjande insatser utformas utifrån förutsättningen att språkbärarna har olika kompetens inom ett språk. Insatser för att revitalisera nationella minoritetsspråk måste också förhålla sig till hur språken historiskt varit föremål för assimileringspolitik och de trauman detta skapat på individ och samhällsnivå.⁶

I ett läsfrämjande arbete är tillgången till litteratur central. Som beskrivs i denna rapport är ett hinder för att läsfrämja nationella minoritetsspråk just avsaknaden av litteratur på språken. Samtidigt behöver människor, och framför allt barn, få möjlighet att utveckla sitt språk genom läsning för att själva välja att bli författare, översättare och utgivare. Ett litteraturfrämjande arbete innefattar insatser som att

- främja skrivande genom exempelvis skrivarkurser
- stötta etablerade författare genom exempelvis mentorskapsprogram
- översätta litteratur till andra språk

4. För en fördjupning se till exempel Isuf (2020) och Sametinget (2020).

5. Kulturrådet (2019b)

6. Isuf (2020), Sametinget (2020)

- stötta förlag för att professionalisera utgivning
- ge stöd till utgivning av litteratur och litteraturtidskrifter
- tillgängliggöra litteratur i olika format (till exempel ljud- och e-böcker)
- distribuera litteratur så att en mångfald av litteratur når läsaren i bokhandeln och på bibliotek
- ge läsare möjlighet att möta litteraturen genom exempelvis författarsamtal

Det finns idag en begränsad utgivning av litteratur på de nationella minoritetsspråken i Sverige. Utmaningarna och hindren är delvis gemensamma och delvis olika för de olika språken. Antalet personer som talar, läser och skriver på nationella minoritetsspråk är överlag låg. Vissa har inte fått lära sig att skriva och läsa på sitt minoritetsspråk. Det gör att behoven och önskemålen om litteratur på minoritetsspråk är mångfacetterade. För alla nationella minoriteter är det högt prioriterat med litteratur som är skriven av nationella minoriteter och med ett inifrånperspektiv. Det finns även behov av mer litteratur på olika nivåer, genrer och format och att det stora utbud av litteratur som finns på svenska även ska finnas på nationella minoritetsspråk, till exempel klassiker, poesi och de böcker som just nu är populära bland barn och ungdomar. Litteratur som kan bidra till revitalisering, till exempel lättlästa böcker för barn och vuxna, är också efterfrågat liksom texter och berättelser i ljudboksformat.⁷

I arbetet med att arbeta läs- och litteraturfrämjande för de nationella minoritetsspråken brukar man tala om att det behövs en läs- och litteraturfrämjande *infrastruktur* för respektive minoritetsspråk. En läs- och litteraturfrämjande infrastruktur innefattar alla de delar som tillsammans bidrar till att det finns en litteratur och att språkbärare kan få tillgång till den litteraturen. Det handlar till exempel om:

- författare och översättare som skriver på nationella minoritetsspråk och översätter litteratur till och från nationella minoritetsspråk
- litteratur- och läsfrämjande aktörer som resursbibliotek, författarcentrum, förlag, bibliotek och folkhögskolor
- språkfrämjande aktörer som BVC, förskolor, skolor och folk- och skolbibliotek
- aktörer som tillgängliggör litteratur som folkbibliotek, skolbibliotek, distributörer och bokhandlare
- myndigheter på nationell, regional och lokal nivå med främjande uppdrag och bidrag inom litteratur, språk och kultur.

I Sverige idag ser infrastrukturerna för de nationella minoritetsspråken olika ut inom alla dessa områden, men generellt saknas det i hög grad en stabil infrastruktur för minoritetsspråken.⁸ Detta påverkar förutsättningarna för att starta och driva läs- och litteraturfrämjande projekt, liksom förutsättningarna för aktörer att delta i dialog och samråd med myndigheter.

2.2 Myndigheter och andra aktörer med läsfrämjande uppdrag

Det finns flera myndigheter och andra organisationer som har i uppdrag att på olika sätt arbeta med läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken. Tillsammans bidrar verksamheterna till att stötta de infrastrukturerna som finns inom de olika språken. Nationella myndigheter, kommuner och regioner har dessutom ansvar för nationella minoriteters rättigheter utifrån

7. Kulturrådet (2019a)

8. Isof (2020), Sametinget (2020)

Litteratur och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024

minoritetslagen. I detta avsnitt beskriver vi kort några av de mest centrala aktörerna med läs- och litteraturfrämjande uppdrag för nationella minoritetsspråk.⁹ I kapitel 3 och 4 beskriver vi samverkan mellan aktörerna mer ingående.

Kungliga biblioteket (KB) är Sveriges nationalbibliotek med uppdrag att samla in, beskriva, bevara och tillgängliggöra allt som ges ut i Sverige. Dessutom främjar myndigheten utveckling och samverkan i den svenska bibliotekssektorn. KB har flera uppdrag inom området nationella minoritetsspråk. Till exempel driver KB Bläddra, en läsapp för e-böcker på jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Arbete pågår med att inkludera litteratur på finska. Under 2025 lanseras också ljudböcker i Bläddra. KB har även i uppdrag att fördela medel till de så kallade resursbiblioteken, ett för varje nationellt minoritetsspråk. Resursbiblioteken ska stärka landets folk- och skolbibliotek i deras arbetet med nationella minoritetsspråk och nationella minoriteter. Resursbiblioteken utgör ett nationellt stöd där den huvudsakliga uppgiften är att stödja folkbiblioteken med metodmaterial och rådgivning. Särskilt fokus läggs på frågor som rör barn och unga. Resursbibliotekens kunskapshöjande insatser gentemot biblioteken förmedlas bland annat via Digiteket.

Institutet för språk och folkminnen (Isof) är en statlig myndighet med uppdrag att bygga upp och sprida kunskap om språk och kultur i Sverige. Under perioden 2022–2024 har Isof haft i uppdrag av regeringen att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib. Ett språkcentrum syftar till att ge stöd till de nationella minoriteterna i deras rätt att återta och aktivt använda sina språk. Varje språkcentrum utgår från respektive minoritets behov och omständigheter och arbetar för att nå ut till språkbärare över hela landet. Isof har ett fortsatt uppdrag att driva språkcentrum 2025–2027.

Sametinget är både ett folkvalt organ och en statlig myndighet. Sametingets uppgift är främst att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige. Sametinget har sedan 2010 fyra språkcentrum för samiska. Genom språkcentrumen arbetar Sametinget för att stärka och revitalisera samiska språk, med fokus på att säkerställa att språken kan användas aktivt i både formella och informella sammanhang. För att främja samisk litteratur och läsning driver Sametinget också ett bibliotek som är en viktig resurs i deras arbete med att stödja samisk kultur. Biblioteket innehåller en omfattande samling av böcker på samiska, samt litteratur skriven av och om samer.

Länsstyrelsen i Stockholm har tillsammans med Sametinget ett särskilt uppdrag inom minoritetspolitiken. Myndigheten ska tillsammans med Sametinget samordna och följa upp hur Sveriges minoritetspolitik genomförs i landets kommuner och myndigheter. Sametinget ansvarar för samerna och de samiska språken medan Länsstyrelsen i Stockholm ansvarar för de andra fyra minoriteterna och minoritetsspråken. Länsstyrelsen i Stockholm ansvarar även för att samordna och följa upp insatser inom regeringens strategi för romsk inkludering och för att stödja kommuner att utveckla arbetssätt för romsk inkludering.

Folkbildningsrådet är en ideell förening med uppdrag från regeringen att fördela medel till folkhögskolor och studieförbund och säkerställa att de används på rätt sätt. Folkbildningsrådet ansvarar för att utforma och fördela bidrag till insatser som främjar användningen av nationella minoritetsspråk. Genom samarbete med studieförbund och folkhögskolor erbjuds utbildningsprogram som stärker både språkanvändning och kulturell delaktighet. Genom detta arbete ökar Folkbildningsrådet tillgången till utbildning på nationella minoritetsspråk och bidrar till deras långsiktiga bevarande och utveckling.

9. För en mer detaljerad sammanställning av det arbete som samverkansrådets parter driver gällande nationella minoriteter och urfolket samernas kultur se Kulturrådet (2022)

Alla kommuner och regioner ska främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och de nationella minoritetsspråken ska skyddas och främjas. Det innebär till exempel att alla kommuner och regioner ska ha antagit mål och riktlinjer för minoritetsarbetet. Förutom de bestämmelser som omfattar samtliga nationella minoriteter finns särskilda rättigheter som gäller i de så kallade förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. I de kommuner som ingår i förvaltningsområdena kan de nationella minoriteterna använda sitt språk i kontakt med myndigheter. Nationella minoriteter är även en prioriterad målgrupp i bibliotekslagen, det har bidragit till att göra regional biblioteksverksamhet och folkbibliotek till viktiga aktörer på området.

3. Genomförande av uppdraget 2022–2024

Genomförandet av uppdraget kan delas in i tre övergripande delar:

1. Insatser och samverkan med andra myndigheter med syftet att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken.
2. Bidrag till projekt som genomför läs- och/eller litteraturfrämjande insatser.
3. Verksamhetsbidrag till det samiska författarcentret Tjällegoathe för verksamhetsåren 2023, 2024 och 2025.

I det här kapitlet beskrivs de tre delarna av genomförandet.

3.1 Kulturrådets arbete med att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024

Kulturrådet har i uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. Myndigheten arbetar med en omfattande bidragsgivning när det gäller läs- och litteraturfrämjande insatser och inköpsstöd till folkbibliotek. Utöver detta har Kulturrådet ett stort främjande arbete inom områdena läsning, språk och litteratur genom verksamheter som Bokstart, Barn- och ungdomsbokskatalogen, Astrid Lindgren Memorial Award, Swedish Litterature Exchange, läslistorna, Läsfrämjandeträffen och genom Läsrådet och Läsambassadören¹⁰.

Inom samtliga av Kulturrådets läs- och litteraturfrämjande verksamheter och uppdrag är nationella minoriteters språk och litteratur en integrerad del, och har varit under en längre tid. Till exempel tar Kulturrådets årliga konferens Läsfrämjandeträffen återkommande upp frågor som rör nationella minoritetsspråk. Bagir Kwiek, Läsambassadör 2019–2021, fokuserade sitt läsambassadörsskap på romers läsning och bidrog till att starta 31 romska läsambassader runt om i landet. Titlar av författare som tillhör nationella minoriteter finns med i Barn- och ungdomsbokskatalogen och i läslistorna.

Uppdraget att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024 har bidragit till att området synliggjorts på Kulturrådet och samordningen av uppdragen har stärkts. Kulturrådets ambition under uppdragstiden 2022–2024 har varit att etablera arbets-sätt som blir beständiga även utan tillfälliga uppdragsmedel. I samband med en omorganisation av Kulturrådet 2022–2023 etablerades en *läsfrämjandeprocess* som samlar uppdrag och bidrag inom läs- och litteraturområdet. Nationella minoriteters språk och litteratur är en integrerad del av den processen. I det här avsnittet beskrivs de större insatser som genomförts och utvecklats under uppdragstiden och Kulturrådets bedömning av dess effekter och de behov som återstår.

3.1.1 Bokstart och läsfrämjande för små barn

Bokstart är en verksamhet som påbörjades 2014 och som nu är en permanent del av Kulturrådets läsfrämjande arbete. Bokstarts syfte är att stimulera små barns (0–3 år) språkutveckling och insatserna riktar sig till vårdnadshavare och vuxna i små barns närhet. Bokstart bygger på läsfrämjande

10. För en beskrivning av verksamheterna se <https://www.kulturradet.se/lasframjande>

insatser genom samverkan mellan folk- och regionbibliotek, barnhälsovård och förskola som alla har ett uppdrag att arbeta med små barns språkutveckling. Kulturrådet förmedlar bidrag och har ett främjande uppdrag att sprida kunskap mellan projekt. Bokstart har sedan några år tillbaka tagit fram och översatt läsinspirerande material för föräldrar, förskolor och bibliotek på nationella minoritetsspråk. Idag finns översättningar till jiddisch, meänkieli, fem varieteter av romani chib och fyra samiska språk. Bokstart har under 2024 gett i uppdrag till fyra regioner att ta fram en e-utbildning om småbarns språkutveckling och en av modulerna kommer handla särskilt om att läsfrämja nationella minoritetsspråk. Utbildningen kommer publiceras våren 2025 på Bokstarts webb.

Intresset för det läsinspirerande materialet från Bokstart har varit stort och Kulturrådet märker av en ökning av ansökningar som handlar om att läsfrämja nationella minoritetsspråk för små barn och deras familjer. Handläggarna för Bokstart bedömer att förvaltningskommuner generellt har ett mer utvecklat arbete, till exempel med rutiner för att fånga upp familjer med flerspråkighet på BVC.

Samtidigt menar handläggarna att arbetet försvåras av bristen på litteratur för små barn på nationella minoritetsspråk och litteratur som berör minoritetserfarenheter. På finska finns till exempel en stor utgivning av barnböcker, men mycket lite litteratur som handlar om den sverigefinska erfarenheten. På ljudbokssidan finns det få barnböcker på minoritetsspråk och böcker som berör minoritetserfarenheter. Avsaknaden av ljudböcker försvårar till exempel för föräldrar som inte själv talar sitt minoritetsspråk men som vill förmedla det till sina barn. En tydlig tendens inom litteraturen för små barn enligt Kulturrådets handläggare är egenutgivningen. Flera författare har själva insett när de fått barn att det inte finns några böcker på minoritetsspråket och valt att ge ut litteratur själv. Se mer om egenutgivning under rubrik "Planerad utgivning".

3.1.2 ALMA-priset till Indigenous Literacy Foundation 2024

ALMA-priset instiftades av regeringen 2003 för att hedra författaren Astrid Lindgrens minne och är det största priset för barn- och ungdomslitteratur i världen. Priset kan ges till författare, illustratörer, muntliga berättare samt personer eller organisationer som arbetar med läsfrämjande för barn och unga. Pristagaren utses av en jury som utses av Kulturrådets styrelse. Kulturrådet har ett kansli som bland annat arbetar med läsfrämjande insatser relaterat till årets pristagare. År 2024 tilldelades ALMA-priset organisation Indigenous Literacy Foundation (ILF). ILF är verksam i över 400 urfolkssamhällen över hela Australien och verkar för att främja läsning och läskunnighet bland urfolksbarn. ILF publicerar även litteratur på urfolksspråk och översätter och distribuerar litteratur. Under året har Alma-prisets kansli arbetat med att lyfta fram och sprida ILF:s arbete. Organisationen har besökt Sápmi och gjort studiebesök hos bland annat Tjällegoachte. ILF har även deltagit i samtal och med föredrag på Bokstarts jubileumskonferens och på Bokmässan i Göteborg. Genom att ILF:s arbete synliggjorts i Sverige bedömer Kulturrådet att förutsättningar för internationell samverkan inom området att läsfrämja nationella minoritetsspråk stärkts, framför allt från ett urfolksperspektiv och för samisk litteratur och läsfrämjande. ILF bidrar även med metodutveckling inom området språkrevitalisering.

3.1.4 Planerad utgivning

Kulturrådets bidrag "Stöd till planerad utgivning av litteratur" öronmärker varje år medel för nationella minoriteters litteratur. Bidraget kan sökas av professionella bokutgivare¹¹ i Sverige och samiska

11. Med professionell bokutgivare menar Kulturrådet att böckerna ska finnas tillgängliga för allmänheten via till exempel bibliotek, bokhandlare och andra etablerade distributionskanaler. Böckerna ska vara redaktionellt och textkritiskt granskade och det ska finnas avtal som reglerar ersättningen till upphovspersoner. Se <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/stod-till-planerad-utgivning-av-litteratur/>.

utgivare i ett annat nordiskt land. I uppstarten av det läs- och litteraturfrämjande uppdraget 2022 diskuterades om extra medel skulle tillföras under uppdragstiden för att möjliggöra mer utgivning. Handläggare kunde dock konstatera att antalet ansökningar för titlar på nationella minoritetsspråk som lever upp till bidragets kriterier aldrig överstigit de öronmärkta medlen. Kulturrådet bedömde därmed att medel i stället borde prioriteras till läs- och litteraturfrämjande projekt. Under 2021–2024 har cirka 70 titlar fått stöd inom bidraget för planerad utgivning av nationella minoriteters litteratur. Som jämförelse har cirka 50 andra titlar fått stöd under samma tidsperiod.¹²

Kulturrådet har under arbetet med det läs- och litteraturfrämjande uppdraget identifierat att det finns inbyggda utmaningar i förordningen för bidraget om planerad utgivning, som utestänger flera nationella minoritetsaktörer. För det första riktar sig bidraget främst till förlag, samtidigt som en stor del av de böcker och skrifter som ges ut på nationella minoritetsspråk består av egenutgivning eller är utgivna av organisationer eller kommuner. Som bidragsförordningen är formulerad idag kan aktörer söka för egenutgivning men Kulturrådet bedömer att många möjliga sökanden inte känner till det. Kulturrådet bedömer även att egenutgivare ofta underskattar kostnader för egenutgivning vilket bidrar till att deras projekt ofta inte bedöms vara realistiska av referensgruppen. Kulturrådet ser även att många ansökningar inte kan möta bidragets kvalitetskriterier, vilket till exempel beror på att många egenutgivare inte har arbetat med en redaktör eller att bilderböcker har AI-genererade illustrationer. Kulturrådet har under uppdragstiden påbörjat arbetet med informationsinsatser kring bidraget som riktar sig specifikt till aktörer som ger ut litteratur på minoritetsspråk och om minoritetserfarenheter. Myndigheten bedömer att detta är ett arbete som behöver utvecklas och fortsätta framöver.

Under arbetet med uppdraget har Kulturrådet noterat att fler förlag som ger ut nationell minoritetslitteratur i större utsträckning har börjat ge ut andra nationella minoriteters litteratur, till exempel romska förlag som ger ut sverigefinsk och judisk litteratur. Aktörer berättar om att den här utgivningen möjliggörs av att man delar en kännedom om att tillhöra en nationell minoritet som innebär att man förstår varandras behov både innehållsmässigt och utgivningsmässigt. I samråd med nationella minoritetsaktörer lyfter flera den inneboende problematiken med att minoritetslitteratur alltid översätts till svenska och inte till andra minoritetsspråk, vilket innebär att litteraturen alltid står i relation till majoritetskulturen. Kulturrådet bedömer att det finns behov att fortsatt stärka förutsättningarna för samverkan mellan utgivare av litteratur på nationella minoritetsspråk utifrån minoriteternas egna intressen och behov.

Utgivning av samisk litteratur i Sápmi

Under arbetet med uppdraget har Kulturrådet identifierat att många aktörer har bristfällig information om tillgängliga bidrag för utgivning av samiska litteratur. Stödstrukturen för utgivning av samisk litteratur i hela Sápmi är också svår att förstå och få en tydlig bild av. I Norge finns flera samiska förlag och fler bidrag att söka än i Sverige. Norska förlag kan söka bidrag från Kulturrådet för att ge ut samisk litteratur, men svenska förlag kan inte söka norska bidrag. I dialog med det norska Kulturdirektoratet har Kulturrådet identifierat ett behov att genomföra en kartläggning av förutsättningarna för utgivningen av samisk litteratur över nationsgränserna. Kulturrådet ser även att en liknande kartläggning kan bli aktuell för tornedalsk, kvänsk och lantalaisetsk litteratur i Tornedalen.

3.1.5 Unga röster om kultur, identitet och språk

I samband med att Kulturrådet fick det läs- och litteraturfrämjande uppdraget 2022 pågick en översyn av de samråd som myndigheten genomför med de nationella minoriteterna och urfolket

12. Se sammanställning av beviljade bidrag på <https://www.kulturradet.se/bidragsinformation/beviljade-bidrag/>

samerna. Kulturrådet genomför samråd om kultur och språk i samarbete med Isof, KB och Folkbildningsrådet. I översynen såg myndigheterna att vi inte har lyckats inkludera barn och unga och deras perspektiv i samråden. Inbjudan har gått ut till ungdomsförbunden men de har i hög grad valt att inte delta. Därför valde Kulturrådet att inom ramen för det läs- och litteraturfrämjande uppdraget göra ett pilotprojekt för ungas delaktighet med tema nationella minoriteters och urfolket samernas språk, kultur och identitet.

En workshop i digitalt berättande genomfördes i oktober 2023 i samverkan med Unga berättar på Kulturskolan Stockholm. Ungdomar med nationell minoritets- och urfolksidentitet delade här med sig av sina egna erfarenheter och skapade nio korta filmer med teman som språk, identitet och kulturarv. I filmerna tar de unga upp teman som generation, stolthet, skam, identitet, assimilering, språk, mat, traditioner, miljö, rasism och framtiden. Flera berättar även om bristen på representation av den egna kulturen och kulturuttryck i skolan, eller att man möts av mobbning och ifrågasättande när man till exempel haft kolt på sig i skolan. Från olika perspektiv berättar de unga även om att dölja den egna minoritetsidentiteten, på grund av mobbning eller rädsla för mobbning men också på grund av önskan från släkten. I flera berättelser tar de unga också upp vikten av att vara stolt över den man är och vad som behövs för att våga vara det: gemenskap inom minoriteten och förebilder.

De digitala berättelserna har sedan använts som ett sätt att lyfta in ungas röster i fler olika sammanhang, till exempel i samråd med "vuxen" organisationerna, i ett arbetsmöte med myndigheter om ungas delaktighet, under en Barnrättskonferens arrangerad av Region Norrbotten, i internt kompetensutvecklingsarbete på Kulturrådet, i dialog med Kulturdepartementet och under ett panelsamtal på konferensen Folk och kultur 2024. De ungas röster har bidragit till att samråd och samtal kunnat konkretiseras och till att diskussioner utgått från de behov unga själva identifierar. Till exempel har Kulturrådet arbetat vidare för att skapa forum där unga från de nationella minoriteterna kan mötas och utbyta erfarenheter, utifrån att de själva identifierat ett stort värde av det.

I samtalet "Ung och minoritet" på konferensen Folk och kultur deltog representanter från ungdomsförbundet i ett panelsamtal med utgångspunkt i de digitala berättelserna. Teman som diskuterades var exempelvis språk, skola och vikten av representation. Kulturrådet har arbetat vidare med digitalt berättande som metod och planerar under 2025 för att genomföra workshoppar med unga romer och unga tornedalingar/kväner/lantalaiset.

3.1.6 Stärkt samverkan

Samverkan mellan myndigheter är avgörande inom området nationella minoriteters språk och litteratur eftersom flera av kultur-, utbildnings- och språkmyndigheterna har uppdrag inom området, se avsnitt 2. Flera uppdrag är även tidsbegränsade och tillfälligt finansierade vilket innebär att det löpande sker förändringar i vad olika myndigheter gör. Flera uppdrag på myndigheterna är delvis överlappande vilket gör det extra viktigt att det finns en löpande och väl fungerande samverkan.

Medarbetare på Kulturrådet, KB och Isof upplever alla att samverkan mellan myndigheterna förbättrats under de senaste åren, mycket på grund av tätare kontakt mellan olika verksamheter och utveckling av de gemensamma samråden med nationella minoriteter. Samtidigt upplever myndigheterna att samverkan kan och behöver stärkas ytterligare. KB har inom ramen för det särskilda regeringsuppdraget om stärkt samverkan tagit initiativ till att kartlägga myndigheternas arbete i frågor som rör nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk. Inom samma regeringsuppdrag har KB initierat ett årshjul där Kulturrådet, KB och Myndigheten för tillgängliga medier ska kunna koordinera insatser och uppdrag inom flera områden, däribland nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk.

Medarbetare på Sametinget lyfter att det finns ett ökat intresse från exempelvis folkbibliotek att arbeta med nationella minoriteters språk. Det innebär en ökad efterfrågan och därmed ökad

Litteratur och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024

arbetsbelastning vad gäller resursbibliotekens tjänster. Det innebär att behoven av samverkan och kunskap om andra aktörers metodstöd också blir större.

I intervjuer i samband med denna slutredovisning ger myndigheterna flera konkreta exempel på hur samordningen skulle kunna förbättras. KB:s app för e-böcker på nationella minoritetsspråk Bläddra skulle till exempel kunna samordnas med Kulturrådets bidrag för planerad utgivning, så att böcker som fick stöd direkt kom in i Bläddra. Idag informerar bara Kulturrådet om möjligheten att finnas med i Bläddra.

Under de senaste åren har ett samarbete påbörjats mellan Socialstyrelsen, Kulturrådet och KB för att kartlägga stödmaterial som omhändertagna barn med minoritetsbakgrund får tillgång till på till exempel HBV-hem. Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) som redan har en utvecklad samverkan med Kulturrådet inom exempelvis Bokstart har även utvecklat samverkan med KB om appen Bläddra. Samverkan har under 2024 utvecklats mellan Kulturrådet och Skolverket om läs- och litteraturfrämjande arbete, till exempel på grund av det gemensamma uppdraget om läslistor. I och med lagen om skolbibliotek som träder i kraft 2025 ser medarbetare möjligheter att utveckla samverkan kring skolbibliotekens roll i att läsfrämja nationella minoritetsspråk.

Kulturrådet, Isof, KB och Folkbildningsrådet genomför gemensamma samråd med nationella minoriteter och urfolket samerna. Alla myndigheter lyfter vikten av att samverka inom detta område för att underlätta för minoritetsgrupperna, och betonar vikten av ett långsiktigt relationsbyggande arbete.

3.1.7 Kulturrådets kompetensutveckling om nationella minoriteter och urfolket samer

Under våren 2024 påbörjade Kulturrådet en treårig satsning på kompetensutveckling om rättighetsperspektiv. Syftet med kompetensutvecklingen är att alla medarbetare ska förvalta det ansvar vi har som myndighet för mänskliga rättigheter och Kulturrådets särskilda regeringsuppdrag inom rättighetsområdet. Teman som diskuteras är bland annat bemötande, förutsättningar för samverkan, utredningsmetodik och aktiv involvering. Kompetensutvecklingen innefattar även en genomlysning av organisationen och vilken kompetens och vilket ansvar som behövs på olika enheter i genomförandet av Kulturrådets rättighetsbaserade arbete.

Under våren 2024 arbetade Kulturrådet med kompetensområdet nationella minoriteter och urfolket samerna. Samtliga medarbetare tog del av fem föreläsningar och ett studiebesök, och workshoppar genomfördes med Kulturrådets sju enheter och chefsforum. Utifrån detta arbete identifierade myndigheten ett antal åtgärder för att stärka arbetet med nationella minoriteter och urfolket samernas rättigheter. Arbetet med åtgärderna är pågående, men Kulturrådet har även bland annat beslutat om en ny rutin för kontakt med oss på de nationella minoritetsspråken och om att utveckla vår bildbank.

3.2 Läs- och litteraturfrämjande projekt

Totalt har cirka fyrtio läs- och/eller litteraturfrämjande projekt delfinansierats genom uppdraget att läs- och litteraturfrämja nationella minoritetsspråk. Några projekt är i slutskedet av sitt genomförande men majoriteten planeras eller genomförs när denna rapport skrivs. I detta avsnitt beskrivs projektens genomförande och de hinder, utmaningar och framgångsfaktorer de ser i sitt arbete. Avsnittet bygger på en genomgång av samtliga beviljade ansökningar och intervjuer med ett urval av projektägare samt intervjuer med Kulturrådets handläggare.

3.2.1 Projektägare och målgrupper

Projektägare har främst varit ideella föreningar men även kommuner, stiftelser och aktiebolag. Ungefär lika många projekt har genomförts för och med samiska, romska och sverigefinska målgrupper. Något färre projekt har genomförts för en judisk målgrupp och ett projekt har riktat sig till en tornedalsk målgrupp. Flera projekt har dock vänt sig till en tornedalsk och sverigefinskt eller samisk målgrupp tillsammans. Ett par projekt har haft alla nationella minoritetsgrupper som målgrupp. Intervjupersoner på och utanför Kulturrådet bedömer att anledningen till att färre projekt genomförts med och för en judisk och tornedalsk målgrupp troligtvis beror på att det finns färre aktörer som arbetar läs- och litteraturfrämjande inom de grupperna. Det är även vanligare att folkbibliotek som ligger i förvaltningskommuner har etablerade strukturer för att arbeta mot en samisk och sverigefinska målgrupp.

Sorsele kommun som är samisk förvaltningskommun och driver det läsfrämjande projektet "Mujttalit! (Berätta!)" med en samisk, sverigefinska och tornedalsk/kvänsk/lantalaisk målgrupp säger:

"Det har tidigare fallit sig naturligt med samiska aktiviteter eftersom vi är förvaltningskommun och har mer kännedom om målgruppen. Det blir lättare att arrangera. Men vi har en skyldighet mot alla minoriteter och tog chansen att utvidga verksamheten när det gick att ansöka om medel."

Kommunen beskriver att mervärdet med att arbeta med insatser mot flera minoritetsgrupper samtidigt är att man kan bygga upp en gemensam struktur, och att likvärdigheten för målgrupperna ökar. Kommunen planerar att ta fram en strategi för att läs- och litteraturfrämja nationella minoritetsspråk som inkluderar alla fem minoritetsspråk.

Den litterära tidskriften Provins har fått litteraturstöd inom ramen för uppdraget för att ta fram ett tornedalsk/kvänsk/lantalaiskt specialnummer. Stödet innebär att ett dubbelnummer, där ena halvan är samisk och andra halvan är tornedalsk/kvänsk/lantalaisk, har kunnat publiceras i samband med Göteborgs Bokmässan hösten 2024. I tidskriften skriver redaktörerna att texterna utgör en "litterär växelverkan mellan två nationella minoriteter" och att dubbelnumret "bör ses som ett ställningstagande för att undvika att ställa minoriteterna mot varandra och jämföra dem och i stället betrakta dem som en orkester där varje röst har sin unika ton".

Majoriteten av projekten har en eller flera nationella minoriteter eller urfolk som primär målgrupp och allmänheten som sekundär målgrupp. Projektledaren för projektet "250 år, 25 författare och 25 år som minoritetsspråk – jiddischlitteratur i Sverige" beskriver:

"Allt jag gör handlar om att stärka jiddischkulturen i Sverige och därigenom ge ett mervärde till den svenska kulturen i stort. Jag försöker hitta kärnan som kopplar ihop kulturvärldarna."

Projektet har använt sig av George Riedels musik och översatt texter till jiddisch. Projektägaren beskriver att alla känner till musiken men översättningarna ger en naturlig väg in i jiddischvärlden. Ett annat projekt beskriver i sin ansökan att den egna minoriteten är primär målgrupp medan den sekundära målgruppen är hela samhället eftersom hela samhället behöver lära sig om vikten att stå upp för minoriteters rättigheter och säga ifrån mot uttryck för fördomar.

Cirka två tredjedelar av projekten har inkluderat barn och unga som målgrupp och av dessa har en tredjedel haft barn och unga som huvudmålgrupp. Läs mer om dessa projekt i nästa avsnitt. Ett av projekten har riktat sig till barn och unga med funktionsnedsättning som tillhör en nationell minoritet och ett par projekt har riktat sig särskilt till kvinnor i nationella minoritetsgrupper. Flera projekt har uttryckligen vänt sig till flera generationer inom en minoritetsgrupp. Kulturrådet har inte genomfört

någon utredning specifikt om intersektionella perspektiv i läs- och litteraturfrämjande insatser, men handläggare bedömer att projekt tenderar att hantera ett rättighetsområde i taget i projekt. Intressanta undantag finns givetvis.

3.2.2 Barn- och unga som prioriterad målgrupp

Som nämns ovan har cirka två tredjedelar av projekten riktat sig till barn och unga. Av dessa har hälften riktat sig till äldre barn och unga 13–18 eller 18–26 år. Resterande har riktat sig till barn och unga 0–18 med några projekt med riktade insatser mot till exempel lågstadiet och förskolan. Kulturrådets handläggare noterar att läsfrämjande projekt oftare brukar vända sig till små och yngre barn. Att projekten som beviljats medel inom detta uppdrag i högre grad riktar sig till äldre barn och unga är därför intressant. Vi har inte kunnat hitta några förklaringar inom ramen för denna slutredovisning men följer frågan fortsatt.

Flera av projekten har arbetat med barn och deras familj och släkt. Projektet "Sätta ord på!" riktade sig inledningsvis till unga romer på 13–18 år men har under arbetets gång kommit att inkludera även äldre generationer i skrivarworkshoppar. Projektledaren berättar att föräldrar och andra släktingar har fått en åhörarroll och att de är med och lyssnar på de ungas berättelser. Det leder till exempel till diskussioner om hur olika generationer möter olika former av rasism. Projektet har även utvidgats med en grupp med unga romska mammor (15–26 år), på initiativ från kvinnorna själva. Mammorna har arbetat med att ta fram sina egna muntliga berättelser om att bryta mot traditionen att giftas bort av sina föräldrar men också om den oförståelse och diskriminering man mött i mödravården och på barnavårdscentraler. Gruppen arbetar vidare med berättelserna och traditionell romsk dans. Målsättningen är att kunna sätta upp en dans- och teaterföreställning som är baserad på deras egna berättelser.

Projektet "Vi tillhör historien!" är ett samverkansprojekt som tillkom som ett gensvar på att Skolverket tog bort nationella minoriteter som område inom historieundervisningen. Projektledaren beskriver vikten av att unga nationella minoriteters perspektiv får ta plats:

"De flesta av våra medlemmar är födda som rättighetsbärare, de äldre i vårt Community är födda som skyldighetsbärare".

Projektägaren utvecklar att de äldre inom minoriteten upplevt en annan typ av direkt rasism från staten medan yngre upplever annan form av rasism som äldre generationer inte förstår i samma utsträckning, till exempel att utsättas för hot och hat på sociala medier. Projektägaren menar att detta kan vara en förklaring till att unga som tillhör nationella minoriteter och urfolk har lättare att hitta ingångar för samverkan och hjälpa varandra. Projektägaren menar att det finns hög igenkänning i den typ av rasism man utsätts för som barn och ung som tillhör en nationell minoritet eller urfolk och att ungdomsförbunden försöker stötta varandra i det arbetet. Projektet "Vi tillhör historien!" inkluderar alla fem nationella minoriteter och urfolk och kommer resultera i en bok med intervjuer berättelser från unga. Projektledaren berättar att man tror att boken kan användas i undervisning och leda till att fler förstår och identifierar sig med den rasism och de förtryck som nationella minoriteter utsätts för:

"När berättelser kommer från någon som är lika gammal som en själv kan det bli starkare"

I Sorsele kommun har projektet "Mujttalit! (Berätta!)" arrangerat språkträffar, språkcirkus och berättarföreställningar på flera samiska språk. Medarbetare berättar att de kan se att insatserna leder till att fler samiska barnböcker lånas ut på biblioteket. De beskriver även att föräldrar berättar att aktiviteterna uppskattas av barnen:

”Det betyder så mycket för barnen att få prata sitt språk och att språket är norm. Föräldrar säger efteråt att barnen börjar använda samiska ord mer.”

I Sorsele har man arbetat aktivt med att involvera barn och unga i utformningen av aktiviteterna, till exempel genom att fråga dem vilken typ av aktiviteter man vill ta del av. De ser att detta leder till att fler både barn, unga, vuxna och lärare aktivt efterfrågar litteratur och aktiviteter genom bibliotekets Facebooksida eller genom att prata med personalen.

3.2.2 Projektens arbetssätt och aktiviteter

Projektet har arbetat med en mängd olika metoder och aktiviteter i det läs- och litteraturfrämjande arbetet. Metoder och former för läsfrämjande som har utvecklats eller används inom projektet är till exempel

- biblioterapi
- högläsning och muntligt berättande
- bokcirklar
- språklekar, språkcirkus och teater.

Inom de litteraturfrämjande projekten har skrivarkurser, författarbesök och litteraturfestivaler arrangerats.

En viktig ansats i princip alla projekt är relationen mellan språket, litteraturen och minoritets- eller urfolkskulturen. Det visar sig både i de uttrycksätt som används i projekten, till exempel jojk och romsk traditionell dans och i teman som projekten fokuserar på, till exempel relationen till naturen och generationsberättelser. Projektet vittnar om att språk och kultur går hand i hand; att litteraturfrämjande inte handlar om att översätta majoritetslitteratur på nationella minoritetsspråk utan att det måste finnas böcker som kommer från en minoritets- eller urfolkskultur på både svenska och minoritetsspråken. För de språkbärare som inte kan språket eller har ett mindre ordförråd är det även viktigt med lättläst litteratur, ljudböcker och böcker som kombinerar minoritetsspråket och översättning på svenska, till exempel för att föräldrar som inte behärskar ett språk ändå ska kunna introducera det till sina barn.

En annan viktig ansats i flera projekt handlar om att tillgängliggöra litteratur och läsning på minoritetsspråken. Intervjupersoner betonar flera gånger vikten av lågtröskelverksamhet för att läsfrämja minoritetsspråk. Ett projekt som drivs av ett bibliotek har till exempel tagit fram minoritetsväskor med böcker för respektive minoritet som lånas ut till privatpersoner, skolor och förskolor. Projektägaren för projektet ”250 år, 25 författare och 25 år som minoritetsspråk – jiddislitteratur i Sverige” lyfter att en av de största utmaningarna som litet förlag är att nå ut och distribuera den litteratur som ges ut.

”Utan verksamhetsmedel är det svårt för oss att nå ut utanför storstäderna. Jag är väldigt aktiv och deltar på bokmässor, festivaler och boksamtal – men det blir ofta ihop med aktörer som redan är engagerade. Ett stöd eller nätverk för att nå fler skulle vara fantastiskt.”

En tredje viktig ansats i projekten är hur läsandet, skrivandet eller högläsningen blir sätt att ensam eller tillsammans med andra bearbeta gruppens historia och egna erfarenheter av till exempel assimilering och rasism. Ett projekt som riktar sig till den sverigefinska minoriteten har beviljats medel för att arbeta med ”biblioterapeutiska livslinjer”. Arbetssättet syftar till att liva upp läsminnen tillsammans med andra och att hitta nya infallsvinklar till läsningens betydelse i det egna livet.

3.2.3 Behov framåt

Projektens främsta behov framåt är hållbar och långsiktig finansiering. För mindre ideella aktörer och stiftelser är det en förutsättning för att kunna bedriva verksamheten. Det finns en stor oro för krympande kulturbudgetar och att myndigheter får minskade resurser för att finansiera verksamhet som rör nationella minoritetsspråk. För kommuner spelar såklart storleken på kommunen roll både för budget och demografi, liksom om man är förvaltningskommun. Myndigheternas handläggare och den kommun som intervjuats för slutredovisningen delar bilden att kommuner generellt efterfrågar kompetensutveckling för personal och lärande exempel på hur man kan läs- och litteraturfrämja på nationella minoritetsspråk. Flera projekt lyfter resursbiblioteken, Polarbibblo och den samiska bokbussen Julla Maijja som viktiga resurser och lärande exempel, men också att det behövs mer av den typen av kunskapsstöd.

En förläggare som ger ut litteratur på jiddisch efterfrågar bättre förutsättningar att samverka kring distribution. Förläggaren menar även att Sverige är kända internationellt för att ha många jiddisch-förlag, men att arbetet hittills bedrivits i projektform och med osäkra strukturer. Det som saknas är en infrastruktur som gör att författare, illustratörer, förläggare osv. vågar satsa långsiktigt på utgivning av litteratur på nationella minoritetsspråk.

3.3 Tjállegoathe, författarcentrum Sápmi

Tjállegoathe – Författarcentrum Sápmi är en organisation som arbetar för att stärka den samiska litteraturen. Tjállegoathe har fått verksamhetsbidrag från Kulturrådet för verksamhetsåren 2023, 2024 och 2025 inom ramen för det läs- och litteraturfrämjande uppdraget. Kulturrådets motivation till att bevilja Tjállegoathe verksamhetsbidrag har utgått från vikten av att stärka den infrastruktur för samisk litteratur som finns i Sverige. Tjállegoathe har bedömts vara en aktör som kan bära och utveckla läs- och litteraturfrämjande på de samiska språken. En ambition med att ge verksamhetsbidrag till Tjállegoathe har också varit att verksamheten kan fungera som ett lärande exempel för hur man kan skapa likande institutioner/organisationer för de andra nationella minoritetsspråken utifrån respektive minoritets behov och förutsättningar.

I detta avsnitt beskrivs Tjállegoathes verksamhet närmare och vad verksamhetsbidraget betytt för deras utveckling som organisation. Avsnittet bygger på information från Tjállegoathes webbplats och intervju med fem medarbetare.

3.3.1 Verksamhetens mål och bakgrund

Tjállegoathes mål med verksamheten är att alla samer i Sverige på sikt ska ha möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet på sitt eget språk. Organisationen vill särskilt lyfta läsning hos barn och unga och stärka litteraturens plats i samhälls- och kulturlivet både i och utanför Sápmi.

Tjállegoathes verksamhet började som ett projekt med stöd från Postkodsstiftelsen, Kulturrådet, Region Norrbotten och Sametinget. För att säkra upp finansieringen under verksamhetens övergång från projekt till en fast organisation söktes projektmedel från Allmänna Arvsfonden till Giehttogiella. Giehttogiella var ett treårigt projekt som syftade till att främja och bevara jojk och samiska berättar-traditioner bland barn och unga och arbeta med muntlig kunskapsöverföring mellan generationer. I samband med att projektet avslutades fick Tjállegoathe verksamhetsbidraget från Kulturrådet. Medarbetare berättar att det innebar att man kunde behålla sina lokaler och anställda samt arbeta vidare med pågående insatser.

Tjállegoahtes verksamhet och kontor utgår från ett litteraturhus i Jokkmokk men organisationen når ut till hela Sápmi. Under pandemin genomfördes aktiviteter digitalt men sedan 2021 arrangeras aktiviteter främst på fysiska platser över hela Sápmi. Tjállegoahte berättar att en framgångsfaktor för verksamheten har varit lyhördheten, att man åkt runt och besökt människor i glesbygd och lyssnat in deras behov. Medarbetare berättar:

”Det finns en tillitsbrist i den samiska kulturen, man måste lägga tid på saker för att folk ska våga öppna upp och tycka att deras berättelser är värda att berätta.”

Medarbetare på Sametinget bekräftar bilden av att en av Tjállegoahtes styrkor är deras möjlighet att arbeta nära det samiska samhället och skapa ett förtroende som är svårt för offentliga aktörer att etablera.

Medarbetare på Tjállegoahte berättar också att deltagare på till exempel skrivarkurser ofta har rest långt för att delta i Tjállegoahtes verksamhet. Det saknas liknande mötesplatser för samisk litteratur i Sápmi och andra delar av Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Aktiviteter som genomförs utanför Jokkmokk sker i olika typer av lokaler i samverkan med lokalföreningar och bibliotek. Samverkan sker även med till exempel kulturskolor, museum och regionbiblioteket i Norrbotten.

Tjállegoahte beskriver att de sedan starten 2018 utvecklats från en gräsrotsrörelse till en organisation men att det är viktigt att fortsatt utgå från samhällets behov. De arbetar just nu med en kartläggning där man genom djupintervjuer med organisationer och individer inom Sápmi skapar en bild av vad riktningen för Tjállegoahte framåt ska vara.

3.3.2 Arbetssätt och aktiviteter

Det litteraturfrämjande arbetet som Tjállegoahte genomför innefattar en mängd olika metoder och målgrupper. Till exempel genomför verksamheten:

- skrivarkurser
- skrivartävlingar för barn och unga
- författarresidens
- bokcirklar
- skolbesök
- författarsamtal.

På sin webbplats har Tjállegoahte samlat lärarhandledningar, berättartips, resultat från projektet Giehttojiella och en författarkatalog. Medarbetarna berättar att skrivarkurserna fyller flera funktioner för deltagarna:

”När folk börjar berätta sina egna berättelser så händer något. Vår målgrupp kommer från en historia där man har blivit tystad. Det första steget till läkning är att börja skriva på samiska.”

Medarbetarna berättar att förutsättningarna för att främja samisk litteratur och språk påverkas av att infrastrukturen för att främja de samiska språken i princip är obefintlig. Samtidigt ser man att intresset från språkbärare är väldigt stort:

”Det finns en oerhörd potential i litteraturen och det finns en berättartradition som är levande fortfarande och universella berättelser som vem som helst kan ta till sig. Det finns ett stort sug efter att lära sig samiska och att lära sig om kulturen.”

Litteratur och läsfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken 2022–2024

Tjállegoahte berättar att sameskolorna varit en samverkanspart sen verksamhetens start men att man även nått andra skolor i Sápmi genom skolbesök. Till exempel har man arbetat vidare med jojk med skolklasser. Tjállegoahte har även arrangerat en skrivartävling för barn och unga där deltagarna uppmuntrades att skriva på den samiskan de har. Tävligen fick stort intresse och Tjállegoahte mottog över 90 bidrag.

I september 2024 var Tjállegoahte hedersgäst på Bokmässan i Göteborg. Medarbetarna beskriver att verksamhetsbidraget från Kulturrådet var en förutsättning för att man kunde tacka ja till den inbjudan. Bokmässan innebar en stor satsning för en liten organisation och har upptagit den mesta av verksamhetens tid under året. Det har även inneburit att kännedomen om Tjállegoahte ökat och att fler förfrågningar och frågor kommer till organisationen. Till exempel beskriver medarbetarna att de märker ett stort behov av vägledning från kulturskapare som vill porträttera samiska karaktärer respektfullt i till exempel filmer och böcker. Den här typen av vägledning är inte Tjállegoahtes ordinarie uppdrag men det finns inte många andra organisationer som kan stötta den typen av kunskapsbehov.

Verksamhetsbidraget har också möjliggjort att man kunnat bjuda in utländska aktörer och själv deltagit i internationella nätverk. Detta har också bidragit till att sprida samisk litteratur i omvärlden. Till exempel hålls en kurs i samisk litteratur numera på ett kanadensiskt universitet. Medarbetare på Tjállegoahte beskriver hur Sverige i jämförelse med Norge och Kanada brister i att se urfolkslitteraturen som en del av den nationella litteraturen. Det är en av anledningarna till att verksamheten behövs. Medarbetarna beskriver:

”Vi hade inte behövts om det samiska fanns på alla författarcentrum, om alla hade riktade medel och integrerade det samiska i sin verksamhet.”

3.3.3 Tjállegoahtes verksamhet framåt

För Tjállegoahte är behov av långsiktig finansiering den viktigaste frågan just nu. De efterfrågar ett nationellt uppdrag som resurscentrum för samisk litteratur och direkta medel från regeringen. Medarbetarna beskriver:

”Det är svårt att bygga långsiktiga visioner med kortsiktig finansiering. Om man vill bygga en institution som människor kan räkna med framöver.”

Vidare beskriver man att mycket arbetstid går åt till kortsiktigt arbete som administration och ansökningar eftersom finansieringen inte är stabil. Medarbetarna beskriver att verksamheten hade haft andra konstnärliga förutsättningar om inte så mycket tid gick åt till att trygga finansiering.

4. Sammanfattande analys

I kapitel 3 beskrev vi genomförandet av uppdraget att läs- och litteraturfrämja nationella minoritetsspråk under 2022–2024. I det här kapitlet summerar vi Kulturrådets analys av vilka övergripande hinder som återstår i det läs- och litteraturfrämjande arbetet samt vilka behov vi ser av nya arbetsätt och insatser framöver. Analysen ger en översiktlig bild av området utifrån Kulturrådets perspektiv och bör läsas tillsammans med kunskapsunderlag från till exempel Isof, KB, Sametinget och Länsstyrelsen Stockholm.

4.1 Hinder för läs- och litteraturfrämjande

Under arbetet med uppdraget har Kulturrådet identifierat en rad hinder som försvårar arbetet med att genomföra läs- och litteraturfrämjande åtgärder för de nationella minoritetsspråken. Vi bedömer att hindren påverkar alla nationella minoritetsspråk men att det finns skillnader i hur hindren ser ut och vilka konsekvenser de får för de olika språken och språkbärarna. Vi har i avsnittet inte skiljt mellan de hinder som myndigheter, projekt och nationella minoritetsaktörer identifierat eftersom bilden i hög grad är samstämmig, även om olika aktörer har olika roller och påverkansmöjligheter i att överbygga hindren. I de här avsnittet summerar vi några av de mest centrala hindren och vår bedömning av hur Kulturrådet bör arbeta framöver för att bidra till att överbygga dem.

4.1.1 Långsiktigt hållbar finansiering och arbetssätt

Nationella minoritetsspråk och nationella minoriteter och urfolket samernas kultur är politikområden som i hög grad finansieras av tillfälliga satsningar och projektbidrag på kommunal, regional och nationell nivå. Det innebär att den verksamhet som bedrivs påverkas av tider av ekonomiska nedskärningar samt politiska omprioriteringar. För aktörer som tar emot projektmedel bidrar detta till en stor osäkerhet och att mycket tid går åt till att säkra fortsatt finansiering. För myndigheterna som fördelar projektbidrag innebär det ett stort administrativt arbete och ställer högra krav på arbetssätt som överlever tillfälliga uppdrag och extra medel.

Kulturrådets projekt- och verksamhetsbidrag för nationella minoriteters kultur har varit hårt ansträngt under lång tid, vilket påverkar möjligheten att möta de behov som finns för politikens genomförande i riktning mot de nationella kulturpolitiska målen. Andra kultur-, litteratur- och språkmyndigheter ser också stora behov av utökade medel och långsiktiga insatser för till exempel kunskapsstöd och ökad tillgång till litteratur på nationella minoritetsspråk. En av anledningarna till att långsiktighet är extra viktigt inom detta område handlar om behovet att bygga upp samråd och relationer mellan myndigheter och aktörer som företräder nationella minoriteter när insatser planeras och genomförs.

Kulturrådet har under de senaste åren etablerat ett arbetssätt där nationella minoriteters språk och litteratur är integrerat i myndighetens läs- och litteraturfrämjande uppdrag. Tillsammans med KB, Isof, MTM och Skolverket har vi även tagit steg framåt för att stärka samverkan mellan myndigheterna i det läsfrämjande arbetet, där uppdragen som rör nationella minoriteter är en viktig del. Insatser har även genomförts för att stärka samverkan mellan kommuner, regioner och nationella myndigheter. Utvecklingsarbetet har inneburit att vi idag har bättre förutsättningar att möta vissa av de behov av kunskapsstöd och samordning som finns. Samtidigt har vi genom arbetet med det läs- och litteraturfrämjande uppdraget och denna slutredovisning identifierat flera behov som kvarstår, framför allt behov av utökad finansiering av läs- och litteraturfrämjande insatser.

4.1.2 Mer litteratur behövs

En förutsättning som återkommande nämns i arbetet med det läs- och litteraturfrämjande uppdraget är att det behövs fler böcker på nationella minoritetsspråk och böcker på minoritetsspråk som speglar minoritetserfarenheter. Behovet och förutsättningarna ser olika ut för de olika språken och språkbärarna och det är viktigt att insatser framåt utgår från de förutsättningar som finns och stärker befintlig infrastruktur.

Kulturrådet bedömer att det behövs fortsatta insatser för att främja skrivande och för att stötta etablerade författare, översättare och utgivare. Inom ramen för Kulturrådets uppdrag ser vi ett behov av att stärka stödet för möjliga sökanden av vårt bidrag för planerad utgivning. Tillsammans med andra myndigheter identifierar vi också ett behov av att fördjupa samverkan på det litteraturfrämjande området för att bättre möta de behov som finns.

4.1.3 Ojämlig tillgång till minoritetskultur i landet

Förutsättningarna att som nationell minoritet och urfolk, eller allmänhet, få tillgång till litteratur och läsfrämjande insatser på nationella minoritetsspråk skiljer sig åt över landet. Det har tydligt visat sig under arbetet med det läs- och litteraturfrämjande uppdraget och denna slutredovisning. Kulturrådet bedömer att det beror på flera faktorer: hur kommuner och regioner når ut till målgrupperna, hur minoriteternas inflytande ser ut lokalt, var ansvaret för frågorna ligger och hur det civila engagemanget ser ut.

Som beskrivs i kapitel 3 vittnar unga som deltagit i Kulturrådets arbete om upplevelser av inkludering eller utanförskap som i hög grad beror på var man bor och hur ens skola hanterar minoritetskultur i undervisning. Flera vittnar om en bristfällig kunskap hos skolans personal.

Utifrån minoritets- och språklagen tydliggör det här ett behov av att stärka förutsättningarna för ett läs- och litteraturfrämjande arbete över hela landet utifrån de olika behov och förutsättningar som finns. Kulturrådet bedömer att vi har en viktig roll i detta arbete, i samverkan med kommuner, regioner och andra nationella kultur-, språk- och litteraturmyndigheter. Till exempel kan det innebära insatser som att erbjuda fortsatt metodstöd för läs- och litteraturfrämjande arbete och sprida goda exempel.

4.1.4 Lärande exempel efterfrågas

I dialog med Kulturrådet lyfter både kommuner och regioner en önskan om att nationell nivå ska bidra till att sprida goda och lärande exempel om läs- och litteraturfrämjande insatser för de nationella minoritetsspråken. Ett arbetssätt som lyfts fram som ett bra exempel är hur Kulturrådet tidigare samlat lärande exempel från projekt med medel från Kulturrådets bidrag Stärkta bibliotek. Även Digiteket, en webbaserad kunskapsportal som drivs av Kulturrådet, KB och MTM, lyfts fram som en bra kunskapskälla och möjlighet att sprida fler exempel som relaterar till nationella minoriteter.

Utöver goda exempel på insatser finns det ett behov av kunskap om minoritetskultur, historia och språk. Flera företrädare för regioner och kommuner efterfrågar denna kunskap, samtidigt som minoritetsrepresentanter efterfrågar att folkbiblioteken blir bättre på att förstå behov och på att bemöta minoritetsgrupper. Samernas biblioteks stödmaterial "Nya stigar, en guide till samisk biblioteksverksamhet" är ett exempel på ett sådant stödmaterial som lyfts fram som bra exempel. Övriga resursbiblioteks arbete, Tjällegoahtes kunskapsstöd och Pollarbiblo är exempel på andra kunskapskällor som lyfts fram.

Genom Kulturrådets uppdrag i regleringsbrevet för 2025, att samla in och tillgängliggöra goda exempel på läs- och skrivfrämjande insatser, ser vi en möjlighet att arbeta vidare för att möta dessa

behov. I samverkan med KB och MTM ser vi även möjligheter att sprida fler lärande exempel om nationella minoriteters språk på Digiteket. KB har inför 2025 därför gett resursbiblioteken samt Digiteket i uppdrag att utöka sitt samarbete för att sprida kunskapshöjande material och insatser.

4.1.5 Utvecklade samrådsformer för reell delaktighet

Ett återkommande tema i intervjuer både med projekt, verksamheter och myndigheter har varit vikten av att arbetet med att utveckla läs- och litteraturfrämjande insatser för de nationella minoritetsspråken utgår från de behov och förutsättningar som de nationella minoriteterna själva identifierar. Myndigheterna är enligt minoritetslagen ålagda att samråda med representanter för grupperna, och arbetar som vi har skrivit om i denna redovisning med att utveckla samrådsformerna. Under de senaste åren har Kulturrådet, Isof, KB och Folkbildningsrådet verkat för att lyfta unga nationella minoriteters röster, och insatser har genomförts inom det läs- och litteraturfrämjande uppdraget. Det här är ett arbete som fortsätter under 2025 och Kulturrådet har ett antal pågående insatser för att stärka unga nationella minoritets delaktighet på kulturområdet.

4.2 Vägen framåt

En viktig utgångspunkt i Kulturrådets uppdrag att stärka nationella minoriteter och urfolket samernas kultur är att kulturen och språken behöver förutsättningar för att både överleva och utvecklas. På grund av den assimileringspolitik som bedrivits historisk i Sverige har inte läs- och litteraturfrämjande aktörer för de nationella minoritetsspråken etablerats och utvecklas i jämförelse med verksamheter inom majoritetskulturen. Samtidigt har offentliga stödsystem utformats utifrån de konstnärliga uttrycksformer och behov som funnits i majoritetskulturen, vilket inte alltid inrymmer de behov som finns för nationella minoriteters språk och kultur.

Som beskrivits i den här slutredovisningen har detta skapat en rad hinder för läs- och litteraturfrämjande insatser som behöver överbryggas genom samverkan mellan myndigheter, regioner, kommuner och nationella minoritetsaktörer. För att samverkan ska möjliggöras finns stora behov av kompetensutveckling hos kulturinstitutioner för att vi ska utforma stöd- och bidragssystem som respekterar och möter de nationella minoriteterna och urfolket samernas behov och förutsättningar. Finansiering och kunskapsstöd behöver även utformas för att stärka möjligheter till egenmakt. Konkret kan det innebära att göra minoritetskulturen mindre beroende av statliga stödsystem genom att stärka infrastrukturbärande aktörer som bottnar i kulturerna, exempelvis författarcentret Tjällegoahte.

Barn och unga som tillhör nationella minoriteter och urfolket samerna har ett starkt rättsligt skydd att få ta del av sin minoritetskultur och sitt språk. Samtidigt vet vi att många barn och unga idag står långt från dessa rättigheter och att mobbning, rasism och diskriminering mot nationella minoriteter och urfolket samerna snarare ökar än minskar. Kulturrådet har under arbetet med uppdraget identifierat behov av fortsatta riktade insatser mot barn och unga. Insatser behöver utformas för olika målgrupper utifrån ålder, kön, nationell minoritetskultur, funktionsvariation och bostadsort.

Kulturrådet bedömer att det finns goda förutsättningar för att stärka myndighetssamverkan och flerpartssamverkan inom det läs- och litteraturfrämjande området för nationella minoritetsspråk, till exempel inom befintliga uppdrag som Bokstart och Kulturrådets bidrag för läsfrämjande insatser och planerad utgivning. Samtidigt kommer området fortsatt präglas av bristande finansiering. Det ställer än högre krav på effektiv samverkan och att nationella minoriteters språk är en integrerad del av allt läs- och litteraturfrämjande arbete i offentlig sektor.

Referenser

Isof (2020) *Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska*. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen

Kulturdepartementet (2022). *Uppdrag till Statens kulturråd att främja de nationella minoritetsspråken*. Ku2022/00583

Kulturrådet (2019a). *Litteratur på minoritetsspråk, Redovisning av Kulturrådets uppdrag att främja utgivning och spridning av litteratur på minoritetsspråk 2017–2019*. Stockholm: Kulturrådet

Kulturrådet (2019b). *Främja läsning, Handlingsprogram för läsfrämjande*. Stockholm: Kulturrådet

Kulturrådet (2022). *Kultursamverkansmodellen och nationella minoriteters samt urfolket samernas kultur*. Stockholm: Kulturrådet

Sametinget (2020). *Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken*. Giron/ Kiruna: Sametinget

Samernas bibliotek (2024). *Nya stigar, en guide till samisk biblioteksverksamhet*. Jokkmokk: Lule Grafiska

Källor från internet

<https://www.kulturradet.se/i-fokus/lasframjande/>

<https://www.kulturradet.se/bidragsinformation/beviljade-bidrag/>

<https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/stod-till-planerad-utgivning-av-litteratur/>

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2025
ISBN: 978-91-89748-43-9

kulturradet.se